

UDK: 929Petrović Njegoš, P. II

329.15(497.1)

94(497.16)“1947/1951”

Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 11. 2. 2019.

Prihvaćeno: 13. 9. 2019.

DOI: <https://doi.org/10.22586/csp.v5i13.9723>

Crveni Njegoš – novo, ideološko čitanje crnogorskoga mitropolita u prvim godinama komunističke vlasti

ADNAN PREKIĆ

Univerzitet Crne Gore, Filozofski fakultet, Katedra za istoriju

Nikšić, Crna Gora

adnanp@ucg.ac.me

U radu se analizira odnos komunističkih vlasti u Crnoj Gori prema crnogorskom mitropolitu i jednom od najvažnijih južnoslavenskih književnika XIX. stoljeća – Petru II. Petroviću Njegošu, čije je djelo *Gorski vijenac* kamen temeljac crnogorske duhovnosti. Za razliku od drugih stvaralaca iz XVIII. i XIX. stoljeća, koji su potpuno nebitni komunističkim vlastima, Njegoš kao jedan od simbola crnogorske duhovnosti dobiva novo, socijalističko tumačenje. Analizom referentne arhivske građe, periodičkoga tiska i drugih izvora na dva primjera (stogodišnjica objavljivanja *Gorskoga vijenca* 1947. i stogodišnjica Njegoševe smrti 1951.) objašnjava se odnos komunističkih vlasti prema Njegoševu stvaralaštvu. Na tim primjerima prepoznaju se jasne namjere komunističkih vlasti da Njegošev književni opus uklope u novi, ideološki kontekst socijalističke države.

Ključne riječi: Crna Gora; Njegoš; *Gorski vijenac*; Komunistička partija; književnost

U crnogorskom poslijeratnom društvu književnost se razvija pod snažnim utjecajem komunističke ideologije. S ambicijom da kontroliraju sve društvene procese, komunisti književnost doživljavaju kao važan segment indoktrinacije ili, kako oni to nazivaju, *ideološko-odgojnoga rada*. Na tim principima defini- ra se i nova društvena funkcija i uloga književnosti u crnogorskom društvu nakon 1945. godine. Komunisti od književnika očekuju podršku u stvaranju socijalističkih društvenih vrijednosti, a potvrdu tih namjera žele prepoznati u stvaralaštvu, u njihovoj „angažiranosti”. Model „angažirane književnosti” preuzet je iz tradicije Socijalističkoga saveza i u službenom jugoslavenskom književnom diskursu bit će prepoznat kao poseban umjetnički pravac – *socrealizam*. Temeljne vrijednosti toga pravca definirala je Komunistička partija Sovjetskoga Saveza između 1932. i 1934. na premisama „angažiranosti” autora i njegova djela, koje mora biti u funkciji afirmiranja socijalističkih društvenih vrijednosti. Osnove toga književnog pravca definirao je književnik Maksim Gorki u svojem referatu na 1. kongresu sovjetskih pisaca 1934. godine. Gorki

je tvrdio da književnici moraju biti oči, uši i glas naroda i da bi svaki književnik, ako želi postati glas naroda, morao proći fazu odgoja da bi poslije i sam mogao odgajati čitatelje. Inzistirao je na afirmaciji herojskih i velikih ideala socijalističke države, jedne vrste revolucionarne romantike.¹ Od stvaralaca se očekuje da stvarnost prikazuju u duhu socijalističkih ideja, a samo djelo treba imati „poučan karakter” i pomagati u stvaranju novoga, socijalističkog čovjeka.²

Prihvatanje novih modela književne estetike koji stižu iz Sovjetskoga Saveza otvorit će sukob lijevo orijentiranih intelektualaca u Jugoslaviji, poznatiji pod nazivom *sukob na književnoj ljevici*. Osnova toga sukoba grupiranje je lijevo orijentiranih književnika oko dvije umjetničke struje: soerealizma i nadrealizma. Za razliku od estetike nadrealizma, koja je afirmirala avangardnu stilsku formaciju i djelovala antitradicionalistički, nekanonski i antiestetički, sorealizam je slavio maloga čovjeka – seljaka, nadničara, pečalbara, radnika u tvornici.³

Već u prvim godinama nakon Drugoga svjetskog rata sorealizam postaje službeni književni pravac socijalističke Jugoslavije. To potvrđuje i rasprava na 1. kongresu književnika Jugoslavije 1946., gdje se više puta čula teza o „novoj društvenoj ulozi književnika”. Sudionici kongresa u svojim referatima afirmiraju tezu o potrebi da književnici prihvate novu društvenu ulogu i stvaralaštvo prilagode tim okolnostima. To prilagođavanje podrazumijeva novi stvaralački pristup, koji ima zadatak afirmiranja socijalističkih društvenih odnosa i izbor specifičnih motiva, tema i simbola koji će biti razumljivi najvećem broju stanovnika. Jedan od sudionika kongresa slikovito je opisao te zadatke. Citirajući Staljina, objasnio je da „književnici kao inženjeri ljudskih duša moraju da imaju svoje dužnosti prema društvu”, koje će biti usklađene sa službenim ideološkim diskursom Komunističke partije.⁴ Književnost će biti samo prvi segment stvaralaštva koji će doći pod udar soerealizma. Vrlo brzo taj će pravac postati izvor stvaralačkih smjernica i u slikarstvu, glazbi, kazalištu, filmu i drugim umjetničkim granama.

U duhu tradicija Oktobarske revolucije, i u Crnoj Gori između dva svjetska rata razvija se takozvana socijalna književnost, koja tematski i motivski afirmira vrijednosti Oktobarske revolucije i kulta proletarijata. Crnogorski književnici, kako zapažaju neki autori, bili su u velikom raskoraku prihvaćajući tematski i motivski sadržaj soerealizma. Taj novi pravac bio je potpuno suprotan modelu epski konstruirane prošlosti koja je dominirala u književnom izrazu, zbog čega je postojeći epski narativ trebalo urušiti i stvoriti novu estetiku oslojenu na sorealizam.⁵ Najvažniji crnogorski književnici u predratnom periodu, ali i poslije, tijekom Narodnooslobodilačke borbe (NOB), bili su na strani

¹ MATAGA, *Književna kritika*, 26.

² FIZER, „Some observations”, 329.

³ VOJIČIĆ-KOMATINA, „Crnogorska poezija”, 48.

⁴ „Prvi kongres književnika Jugoslavije”.

⁵ VUJAČIĆ, *Crnogorska socijalna literatura*, 58.

oslobodilačkoga pokreta koji je predvodila Komunistička partija. Ta činjenica stvorila je uvjete da se odmah nakon oslobođenja, u drugoj polovini 1944., u oslobođenim gradovima počnu organizirati različite književne manifestacije.⁶ U drugoj polovini 1946. pokreće se književni časopis *Stvaranje* sa zadatkom da „usmjerava književnost u pravcu socijalističkog razvoja i da na vrijednostima socijalizma ideološki oblikuje novu generaciju crnogorskih književnika”. Ulaganja u izdavačku djelatnost u odnosu na predratni period povećana su pet, a broj objavljenih književnih djela 20 puta. Osim ulaganja u izdavaštvo Partija znatna sredstva izdvaja i za stvaraocce. Većim honorarima poboljšana je materijalni položaj književnika, koji su nakon oslobođenja za svoje stvaralaštvo dobivali od tri do sedam puta veće honorare nego prije.⁷ Sve te okolnosti utjecale su na snažan razvoj književnoga stvaralaštva i njegovu ulogu u poslijeratnom socijalističkom društvu Crne Gore.

Pod utjecajem partijskih struktura i crnogorska poslijeratna književna scena počinje se oblikovati na estetici socrealizma. Književni teoretičari objašnjavaju da osnovna funkcija svakoga književnog djela treba biti njegova društvena angažiranost i povezanost s komunističkom ideologijom i ciljevima. Iznose da je književnost „duhovni odraz društvenih odnosa” i da stvaraoci trebaju djelovati u skladu sa službenim ideološkim uputama. Kompromisa u tim pitanjima ne može biti, zbog čega se oštro osuđuje svaki stvaralački iskaz suprotan socrealizmu. Književnici koji ne pristaju na socrealizam za partijske su dužnosnike „propovjednici bezidejne književnosti i umjetnosti, idejni špekulanti iza kojih se kriju stavovi buržoaske ideologije”.⁸ U medijima i javnom prostoru koristi se svaka prilika za afirmiranje socrealizma koji, kako objašnjavaju njegovi zagovornici, počiva na izravnoj vezi književnosti i aktualnih društvenih procesa. Književnim stvaraocima u Crnoj Gori sugerira se da afirmiraju vrijednosti i rezultate socijalizma, upotrebljavaju jednostavne i razumljive motive i da budu „angažirani” u obradi socijalističkih tema. Veoma važna sugestija koja književnicima stiže iz partijskih krugova jest apsolutno izbjegavanje „apstraktnosti i teoretiziranja”. Takav način pisanja za komunističke je ideologe imanentan prethodnim sistemima i za njega nema mjesta u socijalizmu jer umjetnost, kako objašnjavaju, ne smije sama po sebi biti konačan cilj, umjetnost i stvaralaštvo moraju imati jasnu društvenu ulogu i funkciju.⁹ Književni kritičari objašnjavaju da je buržoazija u strahu od revolucionarnih promjena izmislila književni izraz koji funkcionira po principu „umjetnost radi umjetnosti” i da zbog toga socijalistička književnost mora biti „angažirana” u funkciji promocije socijalističkih ideja.¹⁰

⁶ PAPOVIĆ, *Intelektualci i vlast*, 81.

⁷ ZOGOVIĆ, „O našoj književnosti”, 156.

⁸ N. MARTINOVIĆ, „Uloga naših književnika i umjetnika u petogodišnjem planu”, *Pobjeda* (Titograd), 20. 8. 1947., 4.

⁹ „Sovjetski književnik Konstantin Simonov održao predavanje o savremenoj sovjetskoj književnosti”, *Pobjeda*, 8. 10. 1947., 5.

¹⁰ N. MARTINOVIĆ, „Uloga naših književnika i umjetnika u petogodišnjem planu”, *Pobjeda*, 20. 8. 1947., 4.

Kao patrijarhalna sredina bez razvijenih kulturnih tradicija, crnogorsko društvo snažno je oslonjeno na epsku – usmenu književnost. Junačke pjesme koje su se pjevale uz gusle stoljećima su bile dominantan izraz duhovne kulture ovoga prostora.¹¹ Središnje mjesto toga epskog narativa zauzimalo je stvaralaštvo crnogorskoga mitropolita i vladara Petra II. Petrovića Njegoša i njegovo djelo *Gorski vijenac*, koje je bilo kamen temeljac duhovnosti crnogorskoga društva. U svojem književnom radu Njegoš je afirmirao ideju o „crnogorskom nacionalnom elitizmu” i mit o „vjekovnoj slobodi” u kojem se tvrdi da su Crnogorci bili jedini južnoslavenski narod koji nije pao pod osmansku vlast.¹² Romantičarska slika o historijskoj ulozi i „herojskom narodu” bila je općeprihvaćena i kao takva s vremenom je postala sastavni dio identiteta. Tijekom XX. stoljeća nijedna vlast na prostoru Crne Gore nije mogla izostaviti Njegoša i njegovo stvaralaštvo kao jedan od stupova crnogorskoga identiteta. Gotovo po pravilu, svaka vlast pokušavala je djelo velikoga pjesnika i književnika prilagoditi vlastitim političkim i ideološkim stavovima.¹³ Specifičan odnos Crnogoraca prema Njegošu slikovito objašnjava jedan od najvažnijih crnogorskih poslijeratnih književnika Radovan Zogović:

„Crnogorci su od ranih pokoljenja slušali i pamtili Njegoševe stihove i prije nego što su znali šta su to stihovi i ko je to Njegoš. Oni su čitali *Gorski vijenac* čim su naučili azbuku i svikli su da ga vole bez rasuđivanja.”¹⁴

Činjenica da je Njegoševo stvaralaštvo bilo tako duboko utisnuto u svijest golemoga broja stanovnika Crne Gore stavila je Komunističku partiju pred ozbiljan izazov. S jedne strane socrealizam je predviđao otklon od bilo kakva književnoga sadržaja iz prošlosti, a s druge je strane Njegošev utjecaj na crnogorsko društvo tražio mnogo konstruktivniji pristup tom problemu. Dodatno je ograničenje bila činjenica da je Njegoš bio mitropolit Pravoslavne crkve, duhovni službenik jednoga vremena za koga u novom, socijalističkom društvu Crne Gore nije bilo mjesta.¹⁵ Suočeni s tim izazovom, Njegoš i njegovo stvaralaštvo dobit će poseban tretman u crnogorskoj poslijeratnoj književnoj kritici. Komunističke vlasti nisu se tek tako mogle odreći nasljeđa jednoga od najvećih književnika južnoslavenskih naroda, zbog čega je Njegošu i njegovu djelu bila pripremljena nova uloga, usklađena s idejama socijalizma. Zato već u prvim godinama socijalističke vlasti Komunistička partija ima jasnu ambiciju inkorporirati Njegoša u javni diskurs crnogorskoga socijalističkog društva. Odmah nakon oslobođenja u Cetinju je formirana *Njegoševa soba*, s bibliotekom, prvim izdanjima njegovih dijela i različitim diplomama. Tijekom 1949.

¹¹ VOJIČIĆ-KOMATINA, „Realizacija kosovskog semiotičkog prostora”, 72.

¹² ANDRIJAŠEVIĆ, *Crnogorska ideologija*, 69.

¹³ PAPOVIĆ, „Njegoš u socijalističkoj i nacionalnoj ideologiji Crne Gore”, 231.

¹⁴ ZOGOVIĆ, „Njegoševa poema”, 389.

¹⁵ PREKIĆ, „The Religious Community and the Communist Regime”, 129.

javljaju se i prve ideje o formiranju Njegoševa instituta.¹⁶ Njegoševo stvaralaštvo postaje sastavni dio školskih programa, a najvažnija djela ulaze u sve školske lektire. K tome se preko lokalnih partijskih organizacija održavaju različita predavanja i skupovi o Njegoševu stvaralaštvu.¹⁷

Zanimljivo je da se o Njegoševu stvaralaštvu, preciznije tumačenju njegova djela u socijalističkoj Jugoslaviji, povela veoma važna polemika u kojoj je tada glavni partijski ideolog, Crnogorac, Milovan Đilas kritizirao knjigu Isidore Sekulić o Njegošu. Đilas je tvrdio da Sekulić ne razumije suštinu Njegoševa stvaralaštva, a ta polemika bit će povod da Đilas godinu poslije napiše knjigu *Legenda o Njegošu*, u kojoj će ponuditi novo, ideološko tumačenje Njegoševa stvaralaštva. Istovremeno će se osvrnuti na srpski nacionalizam, koji je, po njegovim tvrdnjama, stvorio takozvanu legendu o Njegošu. Đilas je tvrdio da je legenda o Njegošu, odnosno novo tumačenje njegova djela započelo 1911. knjigom *Religija Njegoša* Nikolaja Velimirovića, koji je „idealističkom metodom” pokušao nekritički objasniti teme iz prošlosti tumačeći ih jezikom sadašnjosti. Đilas objašnjava da je na taj način srpska buržoazija kroz Njegoševo stvaralaštvo pokušavala stvoriti svijest o zajedničkoj i velikoj zajednici u kojoj se svi, uključujući i Crnogorce, osjećaju Srbima pravoslavicima, što je suprotno marksizmu jer u Njegoševo vrijeme nije bilo nacija, pa je neprincipijelno i pogrešno izjednačavati vjersko i nacionalno.¹⁸

O ulozi Njegoša u znanstvenom i javnom diskursu socijalističke Crne Gore ilustrativno svjedoči i podatak da je u *Istorijskim zapisima*, najstarijem znanstvenom časopisu u Crnoj Gori, od 1948. do 1990. objavljeno 108 radova na 1344 stranice koji se bave likom i djelom crnogorskoga mitropolita. Gotovo nijedan od tih članaka ne promatra Njegoševu državničku ulogu i stvaralaštvo u negativnom kontekstu i nema o njemu jasan polemički stav.¹⁹

O značenju Njegoša u duhovnom biću crnogorskoga prostora svjedoče i citati iz njegova stvaralaštva koji se pojavljuju već u prvim danima nakon oslobođenja u javnim nastupima komunističkih funkcionara, čime se pokušava osigurati legitimitet aktualnim političkim stavovima. Prva poslijeratna proslava Božića u Cetinju 1945. i uspjesi komunista u oslobođenju zemlje zabilježeni su na naslovnici *Pobjede* Njegoševim stihovima i porukama. Objašnjavajući kako nisu dopustili da „kleknu na koljena protiv okupatorskih hordi i domaćih izroda”, komunisti svoju borbu poistovjećuju s borbom Crnogoraca protiv Osmanskoga Carstva. Njegoševim stihovima „Bješe oblak sunce uhvatio, bješe goru tama pritisnula...” oni upravo završenu oslobodilačku borbu povezuju s borbama protiv Osmanskoga Carstva, čime svoj pokret i njegove

¹⁶ DACG, OSIO-NP-PG, CK SK CG, 48/49, „Referat – rad i stanje naučnih ustanova u Crnoj Gori podnesen na konferenciji naučnih ustanova u Ministarstvu za kulturu i nauku FNRJ”, Podgorica, 13. 5. 1949.

¹⁷ DACG, OSIO-NP-PG, CK SK CG, 6/47, „Nove forme teoretskog i ideološkog rada u partiji”, Podgorica, 4. 1. 1947.

¹⁸ ĐILAS, *Legenda o Njegošu*, 57, 97, 119.

¹⁹ TEPAVČEVIĆ, „Članci i ogledi o Njegošu”, 151.

domete legitimiraju kroz Njegoševe stavove. Kao pobjednici oslobodilačkoga rata, komunisti se poistovjećuju „sa pobjednicima iz Gorskog vijenca koji pjevaju: Bože dragi svijetla praznika, Kako su se duše prađedovske, Nad Cetinjem danas uzvijale”. Vojni i ideološki neprijatelji komunista uspoređuju se s Osmanlijama, pa se u traganju za legitimnošću na stranicama *Pobjede* kaže da se ratovalo „protiv stranih uljeza i domaćih poturica” i da je nakon oslobođenja „zemlja očišćena od nekrsta”.²⁰ Oslobodilačka borba koja se pojavljuje kao osnovni motiv *Gorskoga vijenca* jednostavnim analogijama povezuje se s NOB-om i na taj način stvara se forma kolektivne identifikacije. Tome doprinose dijalozi i monolozi *Gorskoga vijenca*, koji u svojem sadržaju upućuju na potrebu oslobodilačke borbe.²¹ Oslobodilačka borba tako postaje ključna konekcija između Njegoševa stvaralaštva i socijalističke ideologije. Sukobe tijekom Drugoga svjetskog rata komunistički ideolozi povezuju s fabulom iz Njegoševa djela, čime pokušavaju osigurati legitimitet za sve ono što se događalo u tom ratu. Borba za oslobođenje od osmanske vlasti povezuje se s NOB-om, čime se pokušava stvoriti slika o „ispravnosti” svega što personificira Komunistička partija. Neki od književnika na „partijskom zadatku” idu tako daleko da tvrde da je Njegoš u *Gorskom vijencu* nagovijestio događaje iz Drugoga svjetskog rata i uspostavljanje socijalističkih odnosa. Objlašnjavaju da je Njegoš svojim stvaralaštvom „nagovijestio i puteve i narednu fazu društvenog razvoja” i da je svojim djelom najbolji predstavnik oslobodilačkih težnji naroda. Zato i njegovo najvažnije djelo *Gorski vijenac* predstavlja „srž nepokolebljive vjere u akciju i borbu koja vodi ka slobodi i izgradnji savršenijih oblika života”.²² Analogije i povezivanje Njegoševa stvaralaštva i socijalističke ideologije pojavljuju se i u odnosu književnika prema revolucionarnim promjenama. Ideal revolucije jedna je od osnovnih političkih ideja socijalističkih vlasti u Crnoj Gori, koja afirmira vrijednosti revolucionarnih promjena kao osnovne pokretačke snage svakoga društva.²³ Izravnu vezu između političkih ideja socijalističke vlasti i Njegoševa stvaralaštva književni kritičari prepoznaju u stihovima „al’ tirjanstvu stati nogom za vrat, dovesti ga k poznaniju prava, to je ljudska dužnost najsvetija”. Ovi se stihovi tumače kao direktno slaganje Njegoša s revolucionarnim metodama. Iznose da je Njegoš ovim stihovima „našao moralno opravdanje za svaku narodnu pobunu i revoluciju koja ima za cilj da prokrči put slobodi”.²⁴ Praveći paralelu s revolucionarnim idejama u Njegoševu stvaralaštvu, književni teoretičari pozivali su se na njegov odnos prema revolucionarnoj 1848. godini. Radovan Zogović objašnjavao je da je na događaje iz 1848. Njegoš gledao „očima beskompromisnog i dalekovidnog nacionalnog revolucionara”. Zato je *Gorski vijenac*, smatra Zogović, „besmrtni udžbenik revolucionarne borbe za slobodu i sreću naroda zbog čega je on i bio udžbenik

²⁰ „Božić u slobodi”, *Pobjeda*, 6. 1. 1945., 1.

²¹ MRDAK-MIĆOVIĆ, „Komunikološki aspekti diskursa moći”.

²² KAŽIĆ, „Gorski vijenac i oslobodilačka borba”, 32.

²³ PREKIĆ, „Komunizam i obrazovanje”, 532.

²⁴ KAŽIĆ, „Gorski vijenac i oslobodilačka borba”, 36.

Narodnooslobodilačke borbe”²⁵ Mnogi književni kritičari i teoretičari s vremenom razvijaju tu tezu i pozivaju se na komunikaciju koju je Njegoš imao s predstavnicima slavenskih naroda u Austriji 1848. godine. Tumačeći pisma koja je Njegoš upućivao hrvatskom banu Josipu Jelačiću, historičar i glavni i odgovorni urednik lista *Pobjeda* Niko Martinović kaže da je Njegoš nudio vojnu pomoć hrvatskim ustanicima u Austriji. Smatrao je da je Njegoš svojim aktivnostima pokrenuo „revolucionarna strujanja u Boki i Dubrovniku” i da je bio jako privržen idejama revolucionarne borbe.²⁶ Analizirajući Njegoševe revolucionarne ideje 1848., crnogorski književni kritičari tvrde da je Njegoš u tom periodu imao dva izbora: prvi je reakcionaran i podrazumijeva jedinstvo slavenskih naroda pod okriljem Austrije, a drugi je slobodarski, napredan, i podrazumijeva potpuno oslobođenje i nezavisnost. Njegoš po tom tumačenju nije imao dilemu i izabrao je ovaj drugi, „napredni” model, za koji se poslije zalagala i Komunistička partija. Objašnjava se da se Njegoš u svojim stavovima „izdizao iznad savremenika i svoj pogled upirao tamo gdje se naziralo buđenje naprednih društvenih snaga”.²⁷ To su za komuniste dovoljni razlozi da Njegoša proglase „slobodarskim pjesnikom”, stvaraoцем koji se zalagao za oslobođenje naroda, čije su ideje slične vrijednostima za koje se zalaže Komunistička partija. Analogije s Njegoševim stvaralaštvom primjetne su i u pokušajima afirmiranja ideje o bratstvu i jedinstvu. Crnogorski književni kritičari ne dvoje da je „Njegoševo jugoslovenstvo bilo evidentno” i da se on svojim aktivnostima jasno stavio na stranu onih koji su se zalagali za jedinstvenu jugoslavensku državu. U njegovim stihovima pronalaze analogije kojima se želi dokazati da je jugoslovenstvo za koje se zalaže Njegoš identično stavovima komunista i da je zbog toga „Njegoševa ličnost svijetli lik naše slavne prošlosti kojoj nova istorija treba da pruži dostojno mjesto”.²⁸

Iako to zvuči paradoksalno, neki književni teoretičari pokušali su u stvaralaštvu crnogorskoga vladike pronaći elemente socrealizma – službenoga književnog pravca. Taj zadatak na sebe je preuzeo Vido Latković, profesor teorije književnosti na Filološkom fakultetu u Beogradu. Latković u časopisu *Stvaranje*, analizirajući Njegoševo stvaralaštvo, inzistira na tezi da je njegovo djelo „najdublji i najpotpuniji odraz narodnog života”. Ti stavovi možda bi i mogli izdržati logičku kritiku da Latković ne ide korak dalje objašnjavajući da je osim stvaralaštva i samo Njegoševo shvaćanje književnosti „duboko narodno”. Tvrdi da je Njegoš smatrao da književnost treba biti „odraz narodnog života, duboko patriotska i da mora biti aktuelna i usmjerena u istom pravcu kuda i narodna stremljenja”.²⁹ Na taj način Latković pokušava objasniti da je stvaralaštvo crnogorskoga mitropolita iz prve polovine XIX. stoljeća usklađeno s onim što socijalističke vlasti očekuju od suvremene književnosti. Time se jasno traži

²⁵ ZOGOVIĆ, „Njegoševa poema”, 372.

²⁶ MARTINOVIĆ, „Njegoš i 1848”.

²⁷ KAŽIĆ, „Gorski vijenac i oslobodilačka borba”, 27.

²⁸ MARTINOVIĆ, „Njegoš i 1848”.

²⁹ LATKOVIĆ, „Njegoševo shvaćanje književnosti”, 64.

potvrda ispravnosti socrealizma kao službenoga književnog pravca jer po toj logici, ako je Njegoš pisao na takav način, tko to od mlađih stvaralaca može ići protiv socrealizma. Slične stavove iznosi još jedan profesor Filološkoga fakulteta u Beogradu – Mihailo Stevanović. On, istina, ne povezuje neposredno socrealizam i Njegoševo stvaralaštvo, ali upozorava da književnost treba biti razumljiva i prihvatljiva najširim društvenim slojevima. Takve tendencije on prepoznaje u Njegoša i objašnjava da „književno djelo može vršiti svoju ulogu samo ako je pisano narodnim jezikom”.³⁰ Sve navedeno može objasniti zašto Njegoševo stvaralaštvo doživljava novo čitanje, potpuno različito od svih prethodnih, i zašto se njegovo djelo stavlja u funkciju socijalističke ideologije, a politički i književni stavovi prilagođavaju aktualnom javnom diskursu socijalističke države.

Prvi ozbiljniji povod za sistematsku obradu Njegoševa djela i njegovo pozicioniranje u novoj, socijalističkoj kulturi Crne Gore bila je stogodišnjica objavljivanja *Gorskoga vijenca* 1947. godine. Komunistička partija u Crnoj Gori iskoristila je taj događaj da prvi put na „naučnim osnovama” problematizira pitanje kompatibilnosti Njegoša i socijalističke ideologije.³¹ Jasna je namjera političkih elita Komunističke partije: žele objasniti da je svako prethodno tumačenje Njegoševa djela bilo pogrešno i da je stvaralaštvo crnogorskoga vladike i njegov književni opus potpuno na liniji socijalističke ideologije. U novom, socijalističkom tumačenju *Gorski vijenac* trebao je postati „besmrtni udžbenik revolucionarne borbe za slobodu i sreću, nezamjenjivim udžbenikom naše Narodnooslobodilačke borbe”.³² Pola godine prije održavanja proslave Niko Pavić, visoki funkcionar Komunističke partije i tada aktualni ministar obrazovanja, na naslovnici partijskoga lista *Pobjeda* definira okvire novoga – socijalističkog doživljaja Njegoša i njegova djela. Na samom početku teksta objašnjava da je novi odnos prema kulturnom nasljeđu sastavni dio socijalističke revolucije i da on podrazumijeva „novi – pravilan odnos” prema kulturnom nasljeđu, u što ubraja i *Gorski vijenac*. Tumači da taj novi pogled treba biti zasnovan na dijalektičko-materijalističkim osnovama i osnovnim vrijednostima socijalističke ideologije. Pavić u analizi polazi od „klišeiziranog” modela socijalističke znanstvene kritike, koji odbacuje sva prethodna tumačenja Njegoševa djela. Tvrdi da su svi prethodni pokušaji tumačenja *Gorskoga vijenca* bili „idealističko-metafizički i formalistički”. Odbacujući takav model kao neprihvatljiv, predlaže analizu *Gorskoga vijenca* u „živoj istorijskoj stvarnosti u kojoj je nastao i da se podvuče njegov borbeni i nacionalno-revolucionarni karakter i da se njegova pjesnička suština i nacionalno-ideološka snaga objasni sa naučnog, progresivnog stanovišta”. Potpuno je jasno da se očekuje novi pristup i tumačenje *Gorskoga vijenca*, ali i prilagođavanje ideološkim vrijednostima socijalizma. Da bi svojim idejama dao aktualnost, ministar Pavić vuče paralelu između Narod-

³⁰ STEVANOVIĆ, „Godina 1847 i Gorski vijenac”.

³¹ DACG, OSIO-NP-PG, CK SK CG, 6/47, Agitprop odjeljenje za Crnu Goru svim sreskim komitetima KPJ, Beograd, 30. 5. 1947.

³² ZOGOVIĆ, „Njegoševa poema”, 391.

nooslobodilačkoga pokreta i otpora crnogorskih plemena prema Osmanskom Carstvu o kojem piše Njegoš. Kaže da u Njegoševu djelu treba prepoznati „onaj borbeni, duboki patriotizam, duboku mržnju prema zavojevaču, ugnjetaču naroda, tiraniji nad čovjekom, mržnju i prezir prema izdajnicima i odrodima”. Poentira tvrdnjom da je „današnje herojsko pokoljenje ispunilo ideale Njegoša i težnje predaka kroz Narodnooslobodilačku borbu”.³³

Proslava stogodišnjice objavljivanja *Gorskoga vijenca* održana je 8. i 9. lipnja 1947. i, prema partijskim izvještajima, ispunila je očekivanja. Svečanost na Orlovu kršu i u Njegoševoj kući u Njegušima održana je po unaprijed definiranom planu uz novo tiskanje *Gorskoga vijenca*, spomen-albuma i izdavanje odabranih Njegoševih pisma. Predavanja o Njegošu i njegovu stvaralaštvu održana su u svim crnogorskim gradovima, a povodom godišnjice snimljen je i dokumentarni film za koji je scenarij napisao Mihailo Lalić.³⁴ Na svečanoj akademiji organiziranoj u Cetinju rečeno je da je *Gorski vijenac* djelo koje je cijelo stoljeće poticalo beskompromisnu borbu za nacionalnu slobodu, ljudska prava i pravdu. U zaključcima toga skupa ponovljen je jedan od karakterističnih narativa kojim se povezuju Njegoševo djelo i socijalistička ideologija. Sudionici simpozija zaključili su da je nakon stotinu godina u Crnoj Gori stasala generacija o kojoj je pisao Njegoš. Generacija koja se označava kao „borbena i napredna”, generacija koja je „tirjanstvu stala nogom za vrat i dovela ga poznatiju prava”.³⁵ U ideološkom prilagođavanju Njegoša i njegovu povezivanju s ideologijom socijalizma najdalje je otišao visoki partijski funkcionar i urednik *Pobjede* Puniša Perović, koji je Njegoša zamalo proglasio komunistom. Perović analizu započinje tvrdnjom da je i pored pedeset izdanja *Gorskoga vijenca* svako prethodno čitanje Njegoša bilo pogrešno. Smatra da se Njegoševo djelo promatralo jednostrano i da „niko od kritičara nije uspio da uđe u njegovu suštinu”. Svojim prethodnicima na tom poslu zamjera površnost u analizi koja je, kako smatra, u *Gorskom vijencu* prepoznavala isključivo „apstraktnu ljepotu, filozofiju religije”. Nudi i razloge takva kritičkoga osvrta na Njegoševo djelo riječima da je osnovni problem književnih kritičara koji su tumačili Njegoša njihova „klasna ograničenost”. Objašnjava da su svi ti kritičari pokušavali da „blistavu slobodarsku poeziju Njegoša iskoriste u svoje reakcionarne ciljeve izopačavajući smisao njegovog djela i njegove riječi”. Tu ne završava njegovo tumačenje *Gorskoga vijenca* jer Perović, osim književnoga, u tekstu crnogorskoga vladike pronalazi i političke poruke. Piše da su *Gorski vijenac* i događaji u njemu slični događajima iz NOB-a. „Očigledna i identična veza” motiva dvaju događaja za njega su dovoljan razlog za tu tvrdnju. Da snažnije potvrdi te teze, tumači da su oba događaja inspirirana „klasnim i nacionalnim ugnjetavanjem” i da konačan izlaz pronalaze u neprekidnoj borbi, odnosno revoluciji. Razlog za takvu analogiju Perović prepoznaje u stihovima: „Neka bude borba

³³ V. PAVIĆ, „Sto godina od prvog izdanja Gorskog vijenca”, *Pobjeda*, 12. 1. 1947., 1.

³⁴ DACG, OSIO-NP-PG, CK SK CG, 6/47, „Dvomjesečni izvještaj Agitprop odjeljenja Pokrajinskog komiteta KPJ za CG – Agitprop odjeljenju CK KPJ”, Titograd, 25. 5. 1947.

³⁵ „Proslava stogodišnjice Gorskog vijenca”.

neprestana! / Neka bude što biti ne može / Borbi našoj kraja biti neće / Do istrage turske ali naše.” Tvrdi da su ti stihovi inspirirali borce NOB-a da ustraju u svojim namjerama, „baš onako kako ih uči Njegoš”. Perović tim tumačenjem Njegoševa stvaralaštva ima jasnu ambiciju transponirati elemente *Gorskoga vijenca* u suvremene događaje i na taj način pokazati da je oslobodilački pokret bio ispravan, a da se u Njegoševim stihovima nalazi potvrda pravilnoga historijskog puta. Ideološka upotreba Njegoša i njegovo prilagođavanje socijalističkim vrijednostima ovdje ne završavaju. Borbu protiv Osmanskoga Carstva Perović prepoznaje kao oblik klasne borbe jer Osmanlije poistovjećuje s feudalizmom. Objašnjava da su oni bili nosioci feudalnih odnosa, što je izazivalo otpor stanovništva. Uvodi klasni element i teoriju o društvenim promjenama uvjetovanim cikličnim promjenama društvenih odnosa. Konačno, Njegoš se prepoznaje i kao borac za slobodu južnoslavenskih naroda, što ponovo njegovo djelo približava stavovima komunista i njihovim idealima o bratstvu i jedinstvu. Tvrdi da je on nosilac ideja o „neminovnom i otvorenom sukobu protiv porobljivača koji će dovesti do oslobođenja i ujedinjenja jednokrvne braće”.³⁶

Nova prilika za prilagođavanje Njegoša tada aktualnom ideološkom kontekstu pojavila se 1951., kada je obilježena stogodišnjica njegove smrti. U odnosu na proslavu stogodišnjice objavljivanja *Gorskoga vijenca*, godišnjica smrti velikoga pjesnika obilježena je u drugačijim političkim okolnostima. Samo nekoliko godina prije otvoren je veliki ideološki sukob Jugoslavije i Sovjetskoga Saveza, čime je potpuno promijenjen koncept jugoslavenske socijalističke države. Nakon sukoba sa zemljama Informbiroa Jugoslavija je sasvim odbacila sovjetski model izgradnje socijalističke države i okrenula se novom – jugoslavenskom putu izgradnje socijalizma.

Obilježavanje stogodišnjice pjesnikove smrti u tim izmijenjenim političko-ideološkim okolnostima bilo je prilika da se osim standardnih ideoloških analogija između Njegoševa stvaralaštva i komunizma uvede i jedna nova – sukob Jugoslavije sa zemljama Informbiroa. Aktualni politički trenutak postao je idealna prilika da se „otkriju” novi stavovi i tumačenja Njegoševa stvaralaštva, koji su potvrđivali opravdanost jugoslavenskoga otklona od politike Sovjetskoga Saveza i Informbiroa.

Već početkom 1950. formiran je odbor za proslavu, koji je izravno kontrolirala Komunistička partija preko člana Politbiroa Centralnoga komiteta Komunističke partije Crne Gore Radomira Komatine, koji je bio predsjednik organizacijskoga odbora. Za crnogorske prilike bilo je to grandiozno obilježavanje jedne godišnjice. Sjednice odbora počele su još 1950., a koliko se vodilo računa o svakom detalju najbolje ilustrira podatak da su se tri dana proslave trebala održati u noćima „u kojima nema mjesečine” da bi umjetnički doživljaj bio što upečatljiviji.³⁷ Trodnevno obilježavanje stogodišnjice Njegoševe smrti osim niza kulturnih manifestacija predviđalo je i podizanje spomenika u Ce-

³⁶ PEROVIĆ, „Njegoš pjesnik slobode”, 306.

³⁷ DACG, OSIO-NP-PG, CK SK CG, 73/50, „Zapisnik sa sastanka odbora za proslavu Njegoševe godišnjice”, Cetinje, 14. 10. 1950.

tinju, objavljivanje zbornika o Njegošu u kojem bi radove prezentirali „najpoznatiji naučnici u FNRJ”, dramaturgiju *Gorskoga vijenca*, izdavanje poštanskih markica s Njegoševim likom, pripremu scenarija za film o Njegošu i niz drugih događaja. Proslava je trebala biti i povod za obnavljanje gradske infrastrukture u Cetinju: planirano je očistiti i asfaltirati gradske ulice, obojiti zgrade, urediti prilaze i prometnice, osvjetliti najvažnije gradske objekte i još mnogo manjih intervencija na gradskoj infrastrukturi.³⁸ Neposredno pred obilježavanje stogodišnjice smrti crnogorskoga mitropolita stvaralaštvo Njegoša i njegova povezanost s aktualnim socijalističkim nasljeđem postat će sastavni dio ideološkoga rada u svim partijskim strukturama. U partijskim organima za agitaciju i propagandu odlučeno je da se „obezbjedi sistematsko upoznavanje masa sa Njegoševim djelom”. To je podrazumijevalo da se u svim partijskim strukturama, masovnim organizacijama, sindikatima, obrazovanju i medijima afirmira lik i djelo crnogorskoga mitropolita kroz prizmu socijalističkoga doživljaja njegova lika i djela.³⁹

Uz nazočnost kompletnoga rukovodstva Komunističke partije Crne Gore na čelu s predsjednikom Blažom Jovanovićem, središnja svečanost obilježavanja stogodišnjice Njegoševe smrti započela je 5. rujna 1951. u Cetinju. Toga je dana naslovnica *Pobjede*, centralnoga partijskog lista crnogorskih komunista, potpuno posvećena Njegošu. U obimnom uvodniku glavni urednik Puniša Perović veliča ulogu i značenje Njegoša i njegova djela, ali zaključni dio uvodnika čini osvrt na aktualni sukob sa zemljama Informbiroa. Objašnjava da, kao i mnogo puta prije, danas „Njegoševi stihovi grme moćnom snagom protiv tiranije i ropstva”. Jasna aluzija na aktualni sukob sa Sovjetskim Savezom pojačava se tezom da kao „poturice” u *Gorskom vijencu* i „danas pristalice lažne vjere, novi Brankovići i odrodi” stoje na udaru Njegoševa slobodarskoga genija i ideala narodne sreće i slobode.⁴⁰ U istom broju „naučni” osvrt na Njegoševo djelo iznosi jedan od tada najpoznatijih jugoslavenskih književnih kritičara Vido Latković. Bez obzira na to što kaže da ima ambiciju stručno se osvrnuti na djelo velikoga književnika, Latković vrlo brzo ulazi u polje dnevne politike smještajući Njegoša u aktualni političko-ideološki kontekst. Tadašnji politički sukob sa zemljama Informbiroa oblikovao je i njegov osvrt na Njegoševo djelo, pa Latković zapaža da je Crna Gora u Njegoševo vrijeme imala potporu Rusije, ali da je ta pomoć bila uvjetovana „potpunim povinovanjem detaljnim instrukcijama ruskog ministarstva spoljnih poslova i teritorijalnim ustupcima koje je Crna Gora morala učiniti prema Austriji”. Svoje potpuno jasne aluzije na aktualni sukob dodatno objašnjava tvrdnjama da je u XIX. stoljeću Rusija imala ulogu „žandarma Evrope i da je predstavljala moćan politički instrument evropske reakcije”. Smatra da je Rusija u politici prema balkanskim narodima gledala isključivo vlastiti interes. Naravno, cijela priča ima i zaključak,

³⁸ Isto.

³⁹ DACG, OSIO-NP-PG, CK SK CG, 83/1/50, „Zaključci sastanka sekcije za propagandu i štampu odbora za proslavu 100-godišnjice Njegoševe smrti”, Titograd, 20. 12. 1950.

⁴⁰ Puniša PEROVIĆ, „U slavu Njegoša”, *Pobjeda*, 5. 9. 1951., 1.

koji treba biti poruka za aktualni politički trenutak. Zbog toga Latković kaže da se Njegoš nije mirio s takvim odnosom Rusije prema Crnoj Gori i da je od „reakcionarske ruske diplomatije osjećao težak jaram”. Zaključuje da se sve to vidjelo i u književnom djelu, koje je, po njegovoj ocjeni, „revolucionarno i puno socijalnih ideja”, i da je Njegoš nedvosmisleno u prvi plan isticao princip narodnosti i „međusobne saradnje slobodnih i ravnopravnih naroda”.⁴¹ Ako bismo riječi poznatoga književnoga kritičara izmjestili iz konteksta u kojem ih on spominje, dobili bismo potpuno otvoren politički govor zasnovan na identičnim premisama na kojima su jugoslavenski komunisti objašnjavali razloge sukoba sa Sovjetskim Savezom.

Političari koji su govorili na svečanoj akademiji bili su još izravniji u pokušajima povezivanja Njegoševa stvaralaštva i aktualnoga sukoba Jugoslavije sa zemljama Informbiroa. Najvažniji referat podnio je prvi čovjek crnogorskih komunista Blažo Jovanović, kome je stogodišnjica smrti dala povod za politički govor. Tumačeći Njegoševe riječi, Jovanović negativno govori o Sovjetskom Savezu (Rusiji).

„Rusiju volim, ali ne volim da mi se svakom prilikom daje osjećati cijena te pomoći. Ja gospodar Crne Gore, pravi sam rob petrovgradske čudi. To mi je dodijalo pa hoću da taj jaram zbacim.”

Njegoševe riječi služe mu da pokaže navodno historijsko opravdanje otklona od Rusije. On ne osporava novčanu pomoć koja je stizala iz Rusije, ali zapaža da je „Crna Gora za svaku rublju prekoračana”. Pozivajući se na Njegoša, bez sumnje najveći duhovni autoritet Crne Gore, Blažo Jovanović komentira aktualni politički trenutak. Kaže da se Njegoš pokušavao otrgnuti od ruskoga tutorstva i da to treba biti lekcija i današnjim generacijama, koje se „bore za očuvanje tekovina revolucije i svoj nacionalni opstanak od agresivnih snaga velikoruskog šovinizma i sovjetske birokratije”.⁴²

Politička zloupotreba Njegoševa stvaralaštva ne ograničava se na aktualni sukob sa zemljama Informbiroa. Aktualiziraju se i analogije s drugim političkim idejama komunističkih vlasti. O Njegošu se i dalje govori nekritički, uopćeno, kroz osobna tumačenja, ali primjetni su i precizniji i određeniji stavovi nego 1947. godine. Najumjereniji u analogijama između Njegoševa djela i socijalizma bio je Ivo Andrić, koji se na svečanoj akademiji obratio kao predsjednik Saveza književnika Jugoslavije. Andrić se uglavnom fokusira na književno djelo, govoreći da je Njegoš „prototip pisca u svojoj složenosti”. Ipak ni on ne može pobjeći od ideološke pozadine cijeloga događaja:

„Njegoševa Crna Gora danas u socijalističkoj Jugoslaviji stupa putem koji vodi u bolji život, bolji život za kojim je Njegoš zažalio što ga očima neće vidjeti.”⁴³

⁴¹ Vido LATKOVIĆ, „Njegoš i revolucionarno-demokratski pokreti u Evropi njegovog vremena”, *Pobjeda*, 5. 9. 1951., 3.

⁴² BRAJOVIĆ, „Proslava stogodišnjice Njegoševe smrti”, 581.

⁴³ ANDRIĆ, „Pozdravna riječ”, 588.

Povjesničar Dimo Vujović tom je prilikom analizirao veze između Njegoševa djela i NOB-a. Kao i njegovi prethodnici, Vujović pronalazi simboliku između NOB-a i događaja opisanih u *Gorskom vijencu*. Djelo crnogorskoga vladike tumači kao univerzalni sukob između pravde i nepravde, ropstva i slobode, izdaje i vjernosti, sukob staroga svijeta osuđenog na propast i novoga, naprednog, koji pobjeđuje. Vujović tvrdi da Njegoš u svojem djelu nije samo konstatirao taj sukob, on je dao i odgovor na njega – a to je borba. U tom elementu Vujović pronalazi neposrednu vezu s posljednjim oslobodilačkim ratom, tvrdeći da je Njegošovo djelo aktualno i da se sve ono što se događalo tijekom NOB-a nalazi u samom *Gorskom vijencu*. Uvodi i kategoriju „istorijske pravde” i kroz nju poistovjećuje sudionike NOB-a s Crnogorcima iz Njegoševa djela koji su se borili za slobodu. Sve te teze potkrepljuje citatima iz *Gorskoga vijenca*:

„Proste naše žrtve svekolike / kad je naša tvrda postojbina
sile turske nesita grobnica / Pokoljenje za pjesmu stvorenu
Vile će se grabit u vjekove
Da vam vjence dostojne sapletu
Vaš će primjer učiti pjevača
Kako treba s besmrtnošću zborit.”

Za Vujovića su ti stihovi poruka da pokoljenja neće zaboraviti svoje žrtve i da će ih se uvijek sjećati, kao što to oni rade s herojima NOB-a. Još je mnogo sličnih stihova u kojima Vujović pronalazi simboliku i vezu između događaja u *Gorskom vijencu* i oslobodilačkoga rata, koje sve, po njegovu objašnjenju, potvrđuju „zakonitosti istorijskog zbivanja”. Prema njegovu mišljenju, Njegoševi stihovi najbolje su objašnjenje zašto je narod krenuo u oslobodilačku borbu, „zašto je bila neophodna nužnost borbe za slobodu, protiv svih narodnih neprijatelja”.⁴⁴

Uloga i važnost crnogorskoga mitropolita Petra II. Petrovića Njegoša u svijesti crnogorskoga društva bit će odlučujući faktor u pozicioniranju njegova književnoga stvaralaštva u prvim godinama komunističke vlasti u Crnoj Gori. Kao najistaknutija ličnost crnogorske duhovnosti, Njegoš nije mogao ostati izvan ideološkoga narativa komunističkih vlasti. Za razliku od drugih stvaralaca iz prošlosti, koje su komunisti jednostavno prekržili i njihovo djelo proglasili reakcionarnim, za Njegoša su morali smisliti posebno mjesto, a njegovo stvaralaštvo uskladiti sa službenom ideologijom. Njegovo stvaralaštvo dobiva novu funkciju – afirmiranje i potvrđivanje socijalističkih ideala. Političari, književnici, kritičari i svi oni koji se bave Njegošem pokušavaju u njegovu stvaralaštvu pronaći neku vrstu historijske analogije koja će postati osnova za novo čitanje Njegoša, koje će biti u funkciji potvrđivanja tada aktualnih političkih procesa. To pokazuje da u poslijeratnom crnogorskom društvu postoji svijest po kojoj su opravdani samo oni društveni procesi koji imaju neku vrstu historijskoga utemeljenja. Komunisti upravo po toj matrici pokušavaju pril-

⁴⁴ VUJOVIĆ, „Njegošovo djelo i naša Narodnooslobodilačka borba”, 300.

goditi Njegoša aktualnim društvenim i političkim procesima. Bilo da govore o NOB-u, idealu bratstva i jedinstva, izgradnji socijalizma, klasnim borbama ili sukobu sa zemljama Informbiroa, komunisti u Crnoj Gori za sve te procese pokušavaju pronaći potvrdu u Njegoševu stvaralaštvu. Univerzalnost i višeslojnost književnoga stvaralaštva Petra II. Petrovića to im svakako omogućava, zbog čega su uvjereni da su na pravom putu. Za njih taj put ima historijsko utemeljenje jer ga je, po njihovu tumačenju, u svojem stvaralaštvu trasirao jedan od najvećih autoriteta crnogorskoga društva.

Arhivski izvori

DACG, OSIO-NP-PG, CK SK CG: Crna Gora, Državni arhiv Crne Gore, Cetinje, Odjeljenje za sređivanje i obradu arhivske građe republičkih organa i organizacija novog perioda, fond Centralnog komiteta Saveza komunista Crne Gore, 6/47, 48/49, 73/50, 83/1/50.

Literatura

ANDRIĆ, Ivo. „Pozdravna riječ na proslavi 100-godišnjice Njegoševe smrti”. *Stvaranje* (1951), br. 9: 582-584.

ANDRIJAŠEVIĆ, Živko. *Crnogorska ideologija 1860-1918*. Cetinje: Državni arhiv Crne Gore, 2017.

BRAJOVIĆ, Aleksandar. „Proslava stogodišnjice Njegoševe smrti”. *Stvaranje* (1951), br. 9: 587-593.

DILAS, Milovan. *Legenda o Njegošu*. Beograd: Kultura, 1952.

FIZER, John. „Some observations on the alleged classicism of socialist realism”. *Studies in East European Thought* 15 (1975), br. 4, 327-337.

KAŽIĆ, Mirko. „Gorski vijenac i oslobodilačka borba”. *Stvaranje* (1947), br. 1-2: 24-38.

LATKOVIĆ, Vido. „Njegoševo shvatanje književnosti”. *Stvaranje* (1947), br. 3, 79-92.

MARTINOVIĆ, Niko. „Njegoš i 1848”. *Stvaranje* (1946), br. 1., 14-27.

MATAGA, Vojislav. *Književna kritika i teorija socijalističkog realizma*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 1987.

MRDAK-MIČOVIĆ, Milena. „Komunikološki aspekti diskursa moći u Gorskom vijencu”. U: *Njegoševi dani VII*, Zbornik radova, gl. ur. Tatjana Đurišić-Bečanović. Nikšić: Filološki fakultet, 2019, 112-132.

PAPOVIĆ, Dragutin. *Intelektualci i vlast u Crnoj Gori 1945-1990*. Podgorica: Matica crnogorska, 2015.

PAPOVIĆ, Dragutin. „Njegoš u socijalističkoj i nacionalnoj ideologiji Crne Gore 1945-1990”. *Matica* 14 (2013), br. 55: 231-254.

PEROVIĆ, Puniša. „Njegoš pjesnik slobode”. *Stvaranje* (1947), br. 6: 289-314. *Pobjeda* (Cetinje/Titograd), 1945, 1947, 1951.

PREKIĆ, Adnan. „Komunizam i obrazovanje: iskustva Crne Gore 1945-1955”. *Acta Histriae* 24 (2016), br. 3: 527-542.

PREKIĆ, Adnan. „The Religious Community and the Communist Regime in the Case of Montenegro, 1945-1955”. *Journal for the Study of Religions and Ideologies* 15 (2016), br. 44: 111-136.

„Proslava stogodišnjice Gorskog vijenca”. *Stvaranje* (1948), br. 7-8, 411-432.

„Prvi kongres književnika Jugoslavije”. *Stvaranje* (1946), br. 2-3, 118-132.

STEVANOVIĆ, Mihailo. „Godina 1847 i Gorski vijenac za naš književni jezik”. *Stvaranje* (1947), br. 6, 331-354.

TEPAVČEVIĆ, Ivan. „Članci i ogledi o Njegošu u Istorijskim zapisima 1948-1990”. *Matica* 18 (2017), br. 72: 143-152.

VOJIČIĆ-KOMATINA, Olga. „Crnogorska poezija između dva svjetska rata”. Doktorska disertacija, Univerzitet Crne Gore, 2016.

VOJIČIĆ-KOMATINA, Olga. „Realizacija kosovskog semiotičkog prostora u Njegoševom djelu Gorski vijenac”. U: *Zbornik Kosovo i Metohija u kontekstu balkanskih naroda i država*, ur. Srđan slović, priština-leposavić: Institut za srpsku kulturu, 2016, 71-83.

VUJAČIĆ, Slobodan. *Crnogorska socijalna literatura*. Titograd: NIP Pobjeda, 1978.

VUJOVIĆ, Dimo. „Njegoševo djelo i naša Narodnooslobodilačka borba”. *Stvaranje* (1951), br. 5-6: 289-307.

ZOGOVIĆ, Radovan. „Njegoševa poema o borbi i slobodi”. *Stvaranje* (1947), br. 7-8: 372-396.

ZOGOVIĆ, Radovan. „O našoj književnosti, njenom položaju i njenim zadacima danas”. *Stvaranje* (1946), br. 2-3: 148-162.

SUMMARY

Red Njegoš, a New Ideological Reading of the Montenegrin Metropolitan in the First Years of Communist Government

The paper analyses the attitude of communist authorities in Montenegro towards the Montenegrin metropolitan and one of the most important South Slavic writers of the 19th century, Petar II Petrović Njegoš. His work, primarily the book *Gorski vijenac*, is said to be the cornerstone of Montenegrin spirituality. Unlike other writers of that period, the Communist Party could not dismiss Njegoš's work. On the contrary, the work of the poet was interpreted in a new way by the Party, which used it in its efforts to build a new socialist society. Through the analysis of archival material, periodicals, and other sources, the author explains the new relationship of communist authorities towards the works of Petar II Petrović Njegoš. A special focus is placed on two events, the centenary of the publication of *Gorski vijenac* in 1947, and the centenary of Njegoš's death in 1951, when the intentions of the Communist authorities to recognize and point out that the literary opus of Njegoš fits into a new, ideological context of a socialist state became clear.

Key words: Montenegro; Njegoš; *Gorski vijenac*; Communist Party; literature